

στην Αλβανία, η εγκατάσταση της δημοκρατίας ταυτίστηκε με φορμαλιστική θεσμοθέτηση των κανόνων του παιχνιδιού, που οργάνωσε, επιφανειακά τουλάχιστον, την ειρηνική αναμέτρηση για την εξουσία.

Στο οικονομικό πεδίο, η «θεραπεία σοκ» που επέλεξε το νέο καθεστώς, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη παραοικονομία δεν οδήγησε σε βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού, ο οποίος κατάφερε να επιβιώσει χάρη στην μαζική μετανάστευση στο εξωτερικό –κυρίως στην Ελλάδα– και τα εμβάσματα που τακτικά επέστρεφαν στη χώρα. Είναι γεγονός ότι πολλά χρήματα έφτασαν στη χώρα, που όμως κατά κύριο λόγο ξοδεύτηκαν για τη στήριξη του καθεστώτος και την προεκλογική εκστρατεία του Δημοκρατικού Κόμματος. Σε καμιά περίπτωση τα χρήματα που εστάλησαν δεν απέβησαν σε όφελος του βαθιά πληττόμενου από την κρίση πληθυσμού.

Η υπόθεση των παρατραπεζών δεν έκανε τίποτα άλλο παρά να επιταχύνει τη διαδικασία κατάρρευσης του όλου συστήματος, που δεδομένων των σαθρών θεμελίων –οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών– ούτως ή άλλως κάποια στιγμή θα κατέρρευε.

Εκείνο που αξίζει να επισημανθεί είναι η έλλειψη αξιόπιστης εναλλακτικής πρότασης από την πλευρά της αντιπολίτευσης. Ένα ακόμη σφάλμα της Δύσης είναι ότι επέτρεψε στον Μπερίσα να συντρίψει την αντιπολίτευση, κυρίως με το να δεχθεί τη μακρόχρονη φυλάκιση του σοσιαλιστή ηγέτη, Φάτος Νάνο. Ο Μπερίσα, ακολουθώντας την παράδοση των προηγούμενων χρόνων, φρόντισε μέσα από διώξεις, βία και νοθεία στις εκλογές να μετατρέψει τη χώρα σε μονοκομματικό σύστημα, θέτοντας τέλος σε κάθε προσπάθεια ανάπτυξης σοβαρής αντιπολίτευσης.

Σίγουρα η αντιπολίτευση πάσχει από εσωτερικές αντιφάσεις και προβλήματα. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα είναι διασπαρμένο ανάμεσα σε αυτούς που επιθυμούν μια σε βάθος αλλαγή στο κόμμα και σε αυτούς που παραμένουν στις παλιές θέσεις. Σήμερα, τα 11 κόμματα που απαρτίζουν το Φόρουμ για τη Δημοκρατία βρίσκονται σε σύγχυση και δυσκολεύονται να επεξεργαστούν κοινές θέσεις. Κυρίως όμως, είναι αμφίβολο τι εκπροσω-

πούν και εάν έχουν κάποιο κανάλι επικοινωνίας με τον εξεγερμένο κόσμο.

Ουσιαστικά σήμερα κανείς δεν ελέγχει τίποτα στην Αλβανία. Εκείνο που είναι πλέον σαφές είναι ότι η εξέγερση στο νότο –που διαρκώς επεκτείνεται και βορειότερα– είναι ένα γνήσιο κίνημα της βάσης που δεν ελέγχεται και δεν καθοδηγείται από τα πολιτικά κόμματα. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης έχουν ξεπεραστεί από τις εξελίξεις τις οποίες με δυσκολία παρακολουθούν.

Όπως δείχνει πάντως σήμερα η κατάσταση, παρά τις προσπάθειες για εύρεση μιας πολιτικής λύσης στο πρόβλημα, η βαθιά κρίση της αλβανικής κοινωνίας δεν φαίνεται να ξεπερνιέται εύκολα. Στις δεδομένες συνθήκες της Αλβανίας, ο λαός μάλλον θα επιλέξει την «έξοδο» από τη χώρα παρά «τη φωνή» (κατά τον Albert Hirschman) μέσα στο σύστημα. Και αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό.

Είναι σίγουρο ότι η κατάσταση στην Αλβανία πρέπει να ειπωθεί στο ευρύτερο πλαίσιο του αλβανικού προβλήματος στη Βαλκανική. Το Κοσσυφοπέδιο και οι δυτικές επαρχίες της ΠΓΔΜ αποτελούν εστίες έντασης που μπορεί να αναφλεγούν, συμπαρασύροντας ευρύτερες περιοχές. Όμως μια επέκταση της κρίσης εκτός των συνόρων της Αλβανίας δεν φαίνεται αυτή τη στιγμή πιθανή. Αφενός γιατί ο αλβανικός χώρος, που αναμφισβήτητα αποτελεί μια πραγματικότητα, ούτε ομοιογενής είναι, ούτε έχει κοινές θέσεις για την κρίση. Ειδικά στο Κοσσυφοπέδιο, ο Ιμπραήμ Ρουγκόβα έχει κρατήσει αποστάσεις από το καθεστώς Μπερίσα, ευθυγραμμιζόμενος με τα αιτήματα της αντιπολίτευσης. Αυτό μπορεί να ενταχθεί και στο πλαίσιο της αντιπαλότητας Πρίστινας-Τιράνων για την ηγεμονία στον αλβανικό χώρο, γεγονός που καθιστά μηχανιστική κάθε εκτίμηση για αυτόματη έλευση των Κοσοβάρων για να καταπνίξουν την εξέγερση του νότου. Από την άλλη, τα αλβανικά κόμματα στην ΠΓΔΜ τηρούν στάση αναμονής.

Φυσικά, η παράταση της κρίσης ενισχύει τα ακραία στοιχεία στο Κοσσυφοπέδιο και αυξάνει τις πιέσεις στην ψύχραιμη και μετριοπαθή πολιτική του Ρουγκόβα. Το Κοσσυφοπέδιο ελέγχεται στενά από τις σερβικές δυνάμεις. Όμως η λαθρεμπορία όπλων διαμέσου των συνόρων υπερεξοπλίζει ένα λαό

που για χρόνια είχε επιλέξει την «ειρηνική αντίσταση». Σε ό,τι αφορά στην ΠΓΔΜ, η παράταση της αλβανικής κρίσης μπορεί προοπτικά να πυροδοτήσει και εδώ ανεξέλεγκτες καταστάσεις, δεδομένου ότι το πολιτικό κέντρο στα Σκόπια έχει ελάχιστη δυνατότητα ουσιαστικού ελέγχου των δυτικών επαρχιών, όπου κατά πλειοψηφία κατοικούν οι Αλβανοί και όπου αποτελούν ένα συμπαγή πληθυσμό.

Βέβαια, οι Αλβανοί των δύο αυτών περιοχών θα έχουν πολλά να χάσουν από μια άμεση εμπλοκή στην αλβανική κρίση. Και στις δύο περιοχές, παρά τα προβλήματα και τις δυσκολίες, ο αλβανικός πληθυσμός έχει ένα βιοτικό επίπεδο πολύ ανώτερο από αυτό των ομοεθνών τους στην Αλβανία. Αλλά η παράταση της σημερινής κατάστασης μπορεί να έχει διαλυτικές επιπτώσεις και στους δύο αυτούς χώρους.

Αυτό που παρακολουθούμε όλες αυτές τις εβδομάδες στη γειτονική χώρα είναι ο αγώνας ενός λαού έτοιμου να αντισταθεί με κάθε μέσο γιατί απλώς δεν έχει να χάσει τίποτα και δεν έχει άλλο τρόπο. Στην ουσία είναι το πρώτο γνήσιο κίνημα του αλβανικού λαού από ιδρύσεως αλβανικού κράτους.

Η πορεία για την εγκατάσταση δημοκρατικών θεσμών και κράτους δικαίου είναι μακρά και αβέβαιη, δεδομένου ότι όλα πρέπει να αρχίσουν από μηδενική βάση. Αλλά κυρίως, το πρώτο βήμα πρέπει να είναι να αποκτήσει ξανά ο αλβανικός λαός την πίστη στο μέλλον και στην αξία οικοδόμησης ενός νέου κράτους. Και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την πεποίθηση ότι η ζωή του, από υλικής πλευράς, μπορεί να γίνει καλύτερη.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Της αίρεσης μπεκτασί, της πλέον κοσμικής τάσης Ισλάμ.

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ * του Σωτήρη Βαλντέν

Ημιτελής ειρήνη

Το 1995 αποτέλεσε σημείο στροφής για τα Βαλκάνια. Η αμερικανική διπλωματία και τα πλιγγματα του ΝΑΤΟ έθεσαν τέρμα στη σφαγή στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Τα χειρότε-

ρα σενάρια μπορούσαν πια να παραμερισθούν, τουλάχιστον για κάποιο καιρό. Μετά το Dayton, η δυτική διπλωματία συγκέντρωσε όπως ήταν φυσικό την προσοχή της στην προώθηση της σταθερότητας: εδραίωση της ειρηνευτικής διαδικασίας, αποτροπή μιας έκρηξης στο Κόσοβο, ενθάρρυνση της περιφερειακής συνεργασίας. Κυριάρχησε μια «πραγματιστική» προσέγγιση: η επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους φαίνεται ανέφικτη, η οριστική διαίρεση της Βοσνίας θα μπορούσε να είναι μια αναπόφευκτη συνέπεια των συμφωνιών. Η Δύση δεν είχε άλλη επιλογή από το να συνδιαλέγεται με τους Milosevic, Tudzman και Berisha. Με άλλα λόγια, η ειρήνη και οι περιορισμοί στη δυτική παρέμβαση (π.χ. στη διάρκεια και έκταση της στρατιωτικής παρουσίας) είχαν περισσότερη σημασία από τη δημοκρατία και τις πολυεθνικές κοινωνίες στα Βαλκάνια.

Στην πραγματικότητα, η βιωσιμότητα αυτής της προσέγγισης είναι αμφίβολη, ακόμη και βραχυπρόθεσμα. Με δεδομένη την σημασία και συνθετότητα των εθνικών ζητημάτων στην περιοχή, η διαίρεση με βάση εθνικές γραμμές θα αποτελούσε επικίνδυνο προηγούμενο. Η δημοκρατία και η ανοχή δεν είναι εύκολο να διαχωρισθούν από τη σταθερότητα. Τα πρόσφατα γεγονότα στην περιοχή έρχονται να επιβεβαιώσουν το τελευταίο αυτό σημείο. Επιπλέον, τα εθνικά ζητήματα, τόσο στη Βοσνία, όπως και αλλού στην χερσόνησο, εξακολουθούν να είναι δυνάμει εκρηκτικά και να προκαλούν έντονες ανησυχίες.

Μια πρόκληση για την Ευρώπη

Η παρουσία της ΕΕ στα Βαλκάνια μετά το 1989 υπήρξε λιγότερο έντονη, αλλά και λιγότερο επιτυχής απ' ό,τι στις χώρες Visegrad**. Βέβαια, η Ένωση κατέστη γρήγορα ο πρώτος οικονομικός εταίρος των

Βαλκανίων. Υπογράφηκαν συμφωνίες σύνδεσης με τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, και αργότερα με τη Σλοβενία. Οι συμβατικές σχέσεις προωθήθηκαν και με την Αλβανία και την πΓΔ Μακεδονίας. Η Ένωση παρέσχε σημαντική ανθρωπιστική, επισιτιστική και μακροοικονομική βοήθεια, καθώς και βοήθεια μέσω του προγράμματος PHARE. Δραστηριοποιήθηκε εξάλλου έντονα στις προσπάθειες περιορισμού και επίλυσης των γιουγκοσλαβικών κρίσεων. Δυστυχώς όμως, η ΕΕ απέτυχε εμφανώς να προλάβει και στη συνέχεια να σταματήσει τον πόλεμο. Οι αιτίες πρέπει να αναζητηθούν στην ανίσχυρη ΚΕΠΠΑ***, στο γεγονός ότι αρχικά τουλάχιστον, τα βαλκανικά ζητήματα είχαν χαμηλή προτεραιότητα στα μεγάλα κράτη μέλη, αλλά και στην έλλειψη συντονισμού και στην ύπαρξη συγκρουόμενων εθνικών πολιτικών (η γερμανική έναντι της αγγλο-γαλλικής στάσης στο γιουγκοσλαβικό, η Ελλάδα στο μακεδονικό, η Ιταλία με τη Σλοβενία, κ.λπ.). Δυστυχώς, η ειρήνη μπόρεσε να επιβληθεί μόνο διαμέσου της αμερικανικής ηγεμονίας. Ακόμη και μετά τον τερματισμό των εχθροπραξιών, η αμφισβημία της ειρηνευτικής διαδικασίας, καθώς και άλλες εξελίξεις στην περιοχή συνέχισαν να τροφοδοτούν την αντίληψη ότι τα Βαλκάνια, με την εξαίρεση της Σλοβενίας, βρίσκονται σε μια πορεία περισσότερο απομάκρυνσης παρά προσέγγισης με την Ευρώπη. Σε αντίθεση με τις χώρες Visegrad, τα Βαλκάνια αντιμετωπίζονται συχνά ως μια *γεινιάζουσα περιοχή*, που ασφαλώς η σταθερότητά της έχει μεγάλη σημασία για την Ένωση, όχι όμως ως ένα τμήμα της Ευρώπης, με *πραγματικές προοπτικές ενσωμάτωσης* σ' αυτήν. Πολλοί παράγοντες συντείνουν σ' αυτή την αντιμετώπιση: η συνεχιζόμενη υπανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών σε όλες τις χώρες, οι ανοικτές ή υποβόσκουσες διμερείς και εθνοτικές διαμάχες, η οικονομική και διοικητική καθυστέρηση, η έλλειψη πολιτικής βούλησης για μεταρρυθμίσεις, ακόμη και, μέχρι εντελώς πρόσφατα, στα δύο υποψήφια κράτη μέλη της περιοχής.

Εκ πρώτης όψεως, αυτή η αντιμετώπιση των Βαλκανίων ως «γεινιάζουσας περιοχής» μπορεί να ανακουφίζει μίαν Ένωση που είναι ήδη υπερφορτωμένη με τα προβλήματα της

διεύρυνσης. Στην πραγματικότητα όμως δεν αντέχει σε σοβαρή κριτική:

- Η σταθερότητα στην περιοχή είναι άρρηκτα δεμένη με την ευρωπαϊκή της προοπτική. Χωρίς μια ξεκάθαρη ευρωπαϊκή προοπτική, κινδυνεύει να δημιουργηθεί μια νέα «φαιά ζώνη», όπου πολλαπλές και αντικρουόμενες παρεμβάσεις ευρωπαϊκών και τρίτων δυνάμεων θα τροφοδοτούν τις ενδογενείς πηγές έντασης.

- Εξάλλου, η περιφερειακή συνεργασία στα Βαλκάνια δεν υπάρχει περίπτωση να ευδοκμήσει έξω από ένα πλαίσιο προσέγγισης και βαθμιαίας ενσωμάτωσης στην Ένωση, πλην των άλλων και λόγω των πολύ διαφορετικών τύπων και επιπέδων σχέσεων που διατηρεί η κάθε βαλκανική χώρα με την Ένωση. Η αντίδραση πολλών βαλκανικών κυβερνήσεων σε «πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας (όπως π.χ. η λεγόμενη "περιφερειακή προσέγγιση" της ΕΕ για την πρώην Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία, ή η βουλγαρική πρωτοβουλία βαλκανικής συνεργασίας)» επιβεβαιώνει αυτήν τη θέση.

- Τέλος, οι κίνδυνοι για τη διευρυμένη ΕΕ από την παραπέρα περιθωριοποίηση και ενδεχόμενη αποσταθεροποίηση των Βαλκανίων δεν πρέπει να υποτιμώνται, και φυσικά δεν αφορούν μόνο την Ελλάδα.

Προφανώς, το ζήτημα δεν είναι αν οι βαλκανικές χώρες θα ενταχθούν στην Ένωση ταυτόχρονα με τις χώρες Visegrad. Τα διάδοχα κράτη της παλιάς Γιουγκοσλαβίας, με την εξαίρεση της Σλοβενίας, όπως και η Αλβανία δεν είναι ως γνωστόν άμεσα υποψήφια μέλη της ΕΕ. Αλλά και τα δύο υποψήφια μέλη, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, έχουν ασφαλώς πολλή δουλειά μπροστά τους για να ανταποκριθούν στα κριτήρια της ένταξης. Το πραγματικό ζήτημα είναι αν τα Βαλκάνια συνολικά *πρέπει, μπορούν και πρόκειται* να ακολουθήσουν ένα *συγκλίνοντα* και όχι *αποκλίνοντα* δρόμο σε σχέση με την Ένωση. Το θέμα αυτό άπτεται και της συζήτησης για τα «όρια» της Ευρώπης. Εδώ ίσως θα δοκιμασθεί στην πράξη και το αν η Ένωση αποτελεί ένα πολυπολιτισμικό ευρωπαϊκό σχέδιο.

Τα πρόσφατα γεγονότα στα Βαλκάνια, παρά τον μερικές φορές αντιφατικό χαρακτήρα τους, δικαιολογούν μια κάποια αισιοδοξία. Μια μεζών θετική στροφή πραγματοποιήθη-

κε στη Ρουμανία, τη μεγαλύτερη χώρα της περιοχής. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και στη Βουλγαρία, όπου για πρώτη φορά από χρόνια, υπάρχει βάσιμη ελπίδα για διέξοδο. Στη Σερβία, την Κροατία και πιθανόν και στην Αλβανία, άρχισε η αντίστροφη μέτρηση για τα αυταρχικά καθεστώτα. Τα συμπεράσματα που συνάγονται είναι πως η δημοκρατία είναι τώρα εξίσου επίκαιρη στα νότια της Λιουμπλιάνας, όπως ήταν πριν στα βόρεια της. Πως ο «πραγματισμός» της μετα-Dayton δυτικής διπλωματίας βρίσκεται σε κρίση. Και πως οι βαλκανικοί λαοί διεκδικούν τη θέση τους στη μελλοντική ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική.

Υπάρχει βέβαια και η σκοτεινή πλευρά της εικόνας: οι οικονομίες της Βουλγαρίας, της Σερβίας και της Αλβανίας είναι πάλι σε κακά χάλια. Οι νέες ή ανερχόμενες πολιτικές ηγεσίες πρέπει να αποδείξουν την επάρκειά τους, καθώς η προηγούμενη ιστορία τους συχνά δεν είναι καθησυχαστική, και μάλιστα σε θέματα όπως η δημοκρατία και ο εθνικισμός. Στην Αλβανία υπάρχει και πάλι κίνδυνος κατάρρευσης του κράτους. Τα προβλήματα αυτά δε, πρέπει να τοποθετηθούν στο ευρύτερο πλαίσιο όπου η διαδικασία του Dayton παραμένει εξαιρετικά εύθραυστη, και μάλιστα ορισμένες φορές φαίνεται σε αδιέξοδο. Όπου το αλβανικό ζήτημα στη νότια πρώην Γιουγκοσλαβία προκαλεί σοβαρές ανησυχίες. Και όπου τέλος, η αυξανόμενη ελληνο-τουρκική ένταση ρίχνει τη σκιά της σε ολόκληρη την περιοχή.

Παρ' όλα αυτά, συνολικά, οι πρόσφατες εξελίξεις στα Βαλκάνια είναι θετικές. Σημαντικά εμπόδια στην πορεία της περιοχής προς την Ένωση παραμερίζονται. Αυτό όμως δημιουργεί μια πρόκληση για την Ευρωπαϊκή Ένωση: η Ευρώπη δεν μπορεί πλέον να αποποιείται τις ευθύνες της στα Βαλκάνια. Όσο και αν είναι αναγκαία βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, η αμερικανική στρατιωτική παρουσία στην περιοχή δεν αποτελεί εναλλακτική λύση στην ολοκλήρωσή της στην Ευρώπη. Η Ένωση θα χρειασθεί μια συνολική και συνεκτική προσέγγιση, ενσωματωμένη στην στρατηγική της για τη διεύρυνση, και εναρμονισμένη με την πολιτική της έναντι της Ρωσίας και των άλλων Νέων Ανεξαρτήτων Κρατών, καθώς και της Τουρκίας. Μια

τέτοια πολιτική προϋποθέτει αυξημένη προσπάθεια, περιλαμβανομένης και της χρηματοδοτικής, πολιτική βούληση, και αποτελεσματικότητα'.

Ο ρόλος της Ελλάδας

Με 1000 χλμ. βόρεια σύνορα, και μια μακριά ιστορία αλληλοδιείσδυσης και διαφορών με τους βόρειους γείτονές της, η Ελλάδα είναι ιδιαίτερα τρωτή σε αναστατώσεις στα Βαλκάνια. Μαζικά κύματα προσφύγων, διάχυση εθνοτικών εντάσεων και γεωγραφική απομόνωση από την υπόλοιπη Ένωση είναι όλα πιθανά σενάρια σε ένα περιβάλλον περιφερειακών συγκρούσεων, ιδιαίτερα στο νότιο μέρος της χερσονήσου. Και, μολοντί ο κίνδυνος οι βαλκανικές διαμάχες να οδηγήσουν σε ελληνο-τουρκικό πόλεμο υπερβάλλονται συχνά· αναμφίβολα ο τουρκικός παράγοντας αποτελεί ένα πρόσθετο στοιχείο ανησυχίας της Ελλάδας σε σχέση με την αστάθεια στα Βαλκάνια.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα έχει προφανή συμφέροντα και ευκαιρίες στην περιοχή, καθώς διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα: τη γεωγραφική εγγύτητα, πολιτιστικές και θρησκευτικές συνάψεις, ένα επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και οργάνωσης που φαίνεται λιγότερο μακρινό στους γείτονες.

Παρά τα πολυάριθμα εμπόδια, ένα πλέγμα συνεργασίας οικοδομήθηκε κυρίως μετά το 1989. Το εμπόριο αυξήθηκε θεαματικά, με την αξία των ελληνικών εξαγωγών να τετραπλασιάζεται (σε δολάρια) και τα Βαλκάνια να απορροφούν το 1/4 περίπου των ελληνικών εξαγωγών εκτός ΕΕ. Το ελληνικό μερίδιο στις κοινοτικές εξαγωγές προς την περιοχή αυξήθηκε από 2% σε πάνω από 5%, τα δε αντίστοιχα ποσοστά ως προς τη Βουλγαρία και την Αλβανία είναι εντελώς εντυπωσιακά: 18% και 40%, αντίστοιχα το 1995. Εξάλλου, μετά την άρση των εμπάργκο, αυξάνονται θεαματικά και οι εξαγωγές προς την πΓΔ Μακεδονίας και προς τη Σερβία. Το πρώτο εξάμηνο του 1996, το ελληνικό μερίδιο στις κοινοτικές εξαγωγές προς την πΓΔ Μακεδονίας έφθασε τα 22%.

Οι ελληνικές επενδύσεις στην περιοχή είναι αξιόλογες και περιλαμβάνουν και αρκετές επιτυχίες. Η διασυνοριακή συνεργασία ανα-

πτύσσεται, προς όφελος συνολικά της βόρειας Ελλάδας και ιδιαίτερα της Θεσσαλονίκης. Αλβανοί και άλλοι Βαλκάνιοι αποτελούν πλέον σημαντικό τμήμα του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα, με όλα τα πλεονεκτήματα και τα προβλήματα που αυτό συνεπάγεται. Η συνεργασία στους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών φαίνεται να έχει προοπτικές.

Βέβαια, κατά τα τελευταία επτά χρόνια, η Ελλάδα δεν αξιοποίησε πλήρως τα οικονομικά και πολιτικά της πλεονεκτήματα στα Βαλκάνια. Εν μέρει αυτό οφείλεται σε αντικειμενικούς, εξωγενείς παράγοντες, όπως οι πόλεμοι στη Γιουγκοσλαβία και η οικονομική αναστάτωση στην περιοχή. Ωστόσο, οι περισσότεροι πλέον και στην Ελλάδα συμφωνούν ότι οι διαφορές με τα Σκόπια, και σε μικρότερο βαθμό και με τα Τίρανα, διογκώθηκαν και διαστρεβλώθηκαν από σκοπιμότητες της εσωτερικής πολιτικής. Για κάποιο διάστημα, η Ελλάδα φάνηκε να γίνεται μέρος του βαλκανικού προβλήματος, αντί να αποτελεί παράγοντα για την επίλυσή του. Εξάλλου, η παραδοσιακή ελληνο-σερβική φιλία συχνά εκτροχιάσθηκε σε μια άνευ όρων αλληλεγγύη προς το σερβικό εθνικισμό, πράγμα που αποδείχθηκε κοντόφθαλμο και έβλαψε την εικόνα της χώρας.

Στο οικονομικό πεδίο, ο ελληνικός δυναμισμός στα Βαλκάνια σχετίζεται συχνά με χαμηλή ποιότητα και εφήμερες δραστηριότητες, πολλές φορές στο χώρο της φαιάς οικονομίας. Αν δεν αναβαθμισθεί, το μέλλον του δεν προοιωνίζεται λαμπρό. Η πύκνωση των οικονομικών σχέσεων με τους γείτονες, δημιουργεί και ορισμένες τριβές προσαρμογής, ιδίως στη βόρεια Ελλάδα, που πρέπει να αντιμετωπισθούν, πάλι στο πλαίσιο της διατήρησης μιας ανοικτής οικονομίας. Τέλος, οι βαλκανικές όπως και άλλες ανατολικές αγορές, ανακούφισαν κάπως την ελληνική οικονομία, αλλά η στρόφη από τις απαιτητικές αγορές της Δυτικής Ευρώπης προς Ανατολάς δεν βοηθάει πάντα την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Κατά το τελευταίο έτος, ο σφαιρότερος ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας ανανακλάται και στην βαλκανική της πολιτική. Παρ' όλα αυτά δημιουργείται συχνά η

εντύπωση μιας διστακτικότητας να εγκαταλειφθούν νοσοτροπίες και επιλογές της προηγούμενης περιόδου, ίσως και μιας έλλειψης καθαρής γραμμής πλεύσης.

Η Ελλάδα και η βαλκανική διάσταση της διεύρυνσης της ΕΕ

Από γεωγραφική άποψη, το ελληνικό ενδιαφέρον για την ανατολική διεύρυνση της ΕΕ είναι κατά πρώτο λόγο ένα ενδιαφέρον για τη βαλκανική της διάσταση. [Δεν αναφέρομαι εδώ στις άλλες δυο διαστάσεις που έχει για την Ελλάδα η διεύρυνση: στις επιπτώσεις πάνω στο μελλοντικό σχήμα και στις πολιτικές της Ένωσης, και στην ενδεχόμενη διασύνδεση με την ένταξη της Κύπρου]. Είναι συνεπώς εύλογο ότι η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να συναיάνσει σε μια στρατηγική διεύρυνσης που δεν θα έδινε μια καθαρή προοπτική στα Βαλκάνια. Οι όποιες αναστολές για το πρόσθετο κόστος μιας βαλκανικής διεύρυνσης δεν μπορεί παρά να είναι δευτερεύουσες, πολλώ μάλλον που μια διεύρυνση που θα περιοριζόταν στην Κεντρική Ευρώπη θα ήταν και αυτή ακριβή, και θα άνοιγε ούτως ή άλλως τη συζήτηση για τις πολιτικές συνοχής.

Για να φανεί ξεκάθαρα η σημασία για την Ελλάδα της βαλκανικής διάστασης της διεύρυνσης, αρκεί να αναφέρω ότι η Βουλγαρία και η Ρουμανία, τα δύο βαλκανικά υποψήφια μέλη, απορρόφησαν το 1995 τα 72% των ελληνικών εξαγωγών προς τις δέκα υποψήφιες χώρες. Το αντίστοιχο ποσοστό για ολόκληρη την ΕΕ-15 ήταν μόλις 12%. Και η ασυμμετρία αυτή θα αυξάνονταν παραπέρα αν προσθέταμε και τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, ως δυνάμει υποψήφια. Φυσικά, πέρα από την οικονομική πλευρά, κυρίαρχη είναι εδώ η αποτροπή του κινδύνου παραπέρα περιθωριοποίησης της περιοχής, που όπως εξηγήθηκε δεν αποτελεί ένα στενά ελληνικό, αλλά ένα ευρωπαϊκό πρόβλημα.

Τα πρόσφατα γεγονότα στα Βαλκάνια και η ελληνική αντίδραση

Στο βαθμό που τα πρόσφατα γεγονότα στη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, τη Σερβία και αλλού, φέρνουν τα Βαλκάνια πλησιέστερα στην Ευρώπη και στη δημοκρατία, θα πρέπει να είναι ευπρόσδεκτα και στην Αθήνα. Οι

σχέσεις με τους βαλκανικούς γείτονες δεν μπορεί παρά να βασίζονται σε κοινές δημοκρατικές και ευρωπαϊκές αξίες, παράλληλα με τις πολιτιστικές συνάψεις και τις παραδοσιακές φιλίες. Παλιές συμπάθειες με αυταρχικά καθεστώτα της περιοχής, στηριγμένες σε κοινές και συνήθως εσφαλμένες στάσεις απέναντι στην Τουρκία και τις μειονότητες, είναι από πολλούς ξεπερασμένες. Όπως ξεπερασμένες και επικίνδυνες είναι οι ιδέες περί «ορθοδόξων αξόνων», που, ειρήσθω εν παρόδω συμπλέουν από άλλη κατεύθυνση με τις θέσεις του Samuel Huntington περί «σύγκρουσης πολιτισμών». Αναλύσεις που βλέπουν τη δημοκρατική στροφή στη Βουλγαρία ως ανθελληνική στροφή είναι απλουστευτικές και κοντόφθαλμες. Το ίδιο και οι πεποιθήσεις ότι ο Μιλόσεβιτς αποτελεί αναγκατάστατο πυλώνα της ελληνο-σερβικής φιλίας. Πρέπει να ομολογηθεί ότι στα ζητήματα αυτά οι κυρίαρχες αντιλήψεις στη χώρα μας φαίνεται πως εξακολουθούν να παραμένουν στα στερεότυπα των προηγούμενων ετών.

Το μακεδονικό

Το χειρότερο μέρος της πρόσφατης μακεδονικής μας περιπέτειας ξεπεράστηκε κάτω από την πίεση των γεγονότων και των Αμερικανών, ήδη το 1995. Ωστόσο, παρά την ενδιάμεση συμφωνία, οι σχέσεις με την πΓΔ Μακεδονία εξακολουθούν να αποτελούν ένα αγκάθι στη βαλκανική πολιτική και στην γενικότερη εικόνα της Ελλάδας. Τα πρόσφατα γεγονότα υπογράμμισαν το εύθραυστο της κατάστασης στο νότιο τμήμα της χερσονήσου, ιδίως σε σχέση με τον αλβανικό παράγοντα. Εξ ου και το επειγόν μιας πλήρους ομαλοποίησης των σχέσεων Αθήνας-Σκοπίων, που φυσικά δεν μπορεί παρά να βασισθεί πάνω σε ένα ρεαλιστικό αμοιβαίο συμβιβασμό.

Η Ελλάδα, η κοινοτική βοήθεια και η περιφερειακή συνεργασία στα Βαλκάνια

Η Ελλάδα είναι ένας «φυσικός» υποστηρικτής της δυτικής και ευρωπαϊκής οικονομικής βοήθειας καθώς και της περιφερειακής συνεργασίας στα Βαλκάνια. Η θέση της ως το μοναδικό βαλκανικό κράτος-μέλος και οι παλαιότερες βαλκανικές πρωτοβουλίες της

αποτελούν πολύτιμο κεφάλαιο. Το ελληνικό συμφέρον συνηγορεί για μια προτεραιότητα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της βαλκανικής συνεργασίας, σε αντίθεση με «βαλκανοκεντρικές» αντιλήψεις στη λογική της ίσης απόστασης ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση, αλλά και σε σχέση με πρωτοβουλίες της υπερατλαντικής μας συμμάχου. Η βαλκανική συνεργασία μπορεί να προοδεύσει μόνο αν δεν χρησιμοποιηθεί για την οικοδόμηση αξόνων. Όσον αφορά την κοινοτική βοήθεια προς την περιοχή, η βοήθεια αυτή πρέπει να λαμβάνει υπόψη την ιδιαιτερότητα της κάθε χώρας, και συνεπώς να συνδέεται με ειδικούς κατά περίπτωση πολιτικούς και οικονομικούς όρους. Η βοήθεια αυτή, παράλληλα με την ανθρωπιστική της διάσταση, πρέπει να αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο για την προώθηση της σταθερότητας, της δημοκρατίας και των μεταρρυθμίσεων. Οι όποιες περιφερειακές προσεγγίσεις και πρωτοβουλίες δεν πρέπει να αγνοούν αυτές τις ιδιαιτερότητες. Η ελληνική κυβέρνηση ανέλαβε εντελώς πρόσφατα μια πρωτοβουλία στο πλαίσιο της Ένωσης, αλλά είναι πολύ ενωρίς για να εκτιμηθεί ο ακριβής χαρακτήρας και οι προοπτικές της. Πάντως, το αγκάθι του μακεδονικού παραμένει ένα εμπόδιο στην περιφερειακή συνεργασία και στον ενεργό ελληνικό ρόλο σ' αυτήν.

Ο τουρκικός παράγοντας

Μια ελληνική συμβολή σε θετικές εξελίξεις στα Βαλκάνια θα επιδρούσε θετικά και στο κύριο θέμα που απασχολεί την ελληνική εξωτερική πολιτική, τις σχέσεις με την Τουρκία. Πέρα από μια στενή προσέγγιση της διασφάλισης των νώτων μας, η θετική αυτή επίδραση θα πρέπει να αναζητηθεί στη δημιουργία ενός ευρύτερου περιφερειακού περιβάλλοντος, που αποκλείει την αντιπαράθεση και ευνοεί τη μετριοπάθεια, τη διαπραγμάτευση και τη συμμόρφωση με το διεθνές δίκαιο και κανόνες.

Στο πρόσφατο παρελθόν, οι ελληνικές αντιλήψεις για την έκταση και τον αποσταθεροποιητικό ρόλο της τουρκικής παρουσίας στα Βαλκάνια υπήρξαν υπερβολικές και αντιπαραγωγικές. Οδήγησαν μεταξύ άλλων σε χονδροειδώς εσφαλμένες αντιλήψεις για τις σχέσεις Σκοπίων-Άγκυρας, και στην ήδη

αναφερθείσα απλουστευτική ευθυγράμμιση με τους Βούλγαρους πρώην κομμουνιστές και τους Σέρβους εθνικιστές. Και εδώ, οι χειρότερες ημέρες αυτών των στάσεων έχουν παρέλθει. Για την ακρίβεια, η συνειδητοποίηση ότι ορισμένες από τις στάσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση και όχι την παρεμπόδιση της τουρκικής παρουσίας στα Βαλκάνια, υπήρξε από τους σημαντικότερους παράγοντες που επέτρεψαν την ομαλοποίηση των σχέσεων με τα Σκόπια και τα Τίρανα. Πάντως, όπως ήδη σημειώθηκε το παίγνιο μηδενικού αθροίσματος με την Τουρκία εξακολουθεί να διαστρεβλώνει σε κάποιο βαθμό τις ελληνικές αντιλήψεις για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια.

Συνοψίζοντας:

Τα γεγονότα στα Βαλκάνια, όπως και το ευρύτερο πλαίσιο της επερχόμενης διεύρυνσης της ΕΕ, υπογραμμίζουν την αυξανόμενη σημασία για την Ελλάδα ενός εποικοδομητικού της ρόλου στην περιοχή. Υπογραμμίζουν ακόμη τη σημασία ενός αταλάντευτου ευρωπαϊκού προσανατολισμού των βαλκανικών πολιτικών της, και την ανάγκη μιας παραπέρα επανέκτιμησης, προτεραιοτήτων και στάσεων. Ένας τέτοιος προσανατολισμός θα συνέπλεε με την αιχμή των σημερινών εθνικών στόχων, που κατά το τελευταίο έτος έχουν θεθεί κάτω από τα συνθήματα του «εκσυγχρονισμού» και της «Ευρώπης».

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Τα δραματικά γεγονότα της Αλβανίας – που αποκορυφώθηκαν μετά την εκφώνηση της παραπάνω εισήγησης – μετριάζουν τη λελογισμένη αισιοδοξία που προσβέβεται εδώ. Τα γεγονότα αυτά υπογράμμισαν με τραγικό τρόπο το αδιαίρετο δημοκρατίας-σταθερότητας, το μη βίωσιμο της «πραγματιστικής» δυτικής διπλωματίας, την επιτακτική ανάγκη μιας πιο ενεργού ευρωπαϊκής πολιτικής στα Βαλκάνια, αλλά και τα γνωστά προβλήματα στη διαμόρφωσή της. Καθώς η έκβαση της κρίσης δεν είναι σήμερα (19/3) γνωστή, παραμένουν ανοιχτά και τα «χειρότερα» σενάρια που θα μπορούσαν να ακυρώσουν εντελώς τις θετικές εξελίξεις (π.χ. μια μεγάλη αιματοχυσία, μια επέκταση της κρίσης στην πΓΔ Μακεδονία ή στο Κόσοβο, ή μια όξυνση των ελληνο-αλβανικών σχέσεων). Εάν πάντως επιτευχθεί τελικά μια δημοκρατική πολιτική λύση (και η προοπτική αυτή υπάρχει), θα μπορούσε κανείς να ελπίζει ότι η Αλβανία θα εισέλθει και αυτή έστω και με οδυνηρό τρόπο στο δρόμο της δημοκρατίας και της Ευρώπης, προς όφελος βέβαια και της περιφερειακής σταθερότητας.»

Η «ΥΠΟΘΕΣΗ SOKAL»

Τα γεγονότα σχετικά με την δημοσίευση ενός «απατηλού» άρθρου

Τον Απρίλιο του 1996 το περιοδικό *Social Text* δημοσίευσε το άρθρο του θεωρητικού φυσικού Alan Sokal, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης, με τίτλο «Διασχίζοντας τα σύνορα: Προς μια μετασηματιστική ερμηνευτική της κβαντικής βαρύτητας». Το περιοδικό αποτελεί βήμα έκφρασης του νεοσύστατου χώρου των λεγόμενων «πολιτισμικών σπουδών» (*Cultural Studies*), που συγκροτείται ως πεδίο σύνθετης φιλοσοφικής θεώρησης των πιο πρόσφατων πορισμάτων των κοινωνικών και των ανθρωπιστικών επιστημών εσχάτως και υπό το πρίσμα «μεταμοντέρνων» αντιλήψεων. Το άρθρο του Sokal φαινόταν να υποστηρίζει πως οι σύγχρονες εξελίξεις στη θεωρητική φυσική δικαιώνουν και ενισχύουν αυτές τις μεταμοντέρνες φιλοσοφικές και πολιτικές αντιλήψεις για την ανάγκη παραβίασης των συνόρων μεταξύ των διαφόρων επιστημών και κυρίως για την σχετικοποίηση ή και κατάργηση παραδοσιακών κριτηρίων ορθότητας, αντικειμενικότητας, αλήθειας και ορθολογικότητας, στο όνομα μιας ριζικής απελευθέρωσης και «δημοκρατικοποίησης της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής». Δύο μήνες αργότερα με νέο άρθρο του στο περιοδικό *Lingua Franca*, ο Sokal αποκάλυπτε ότι το δημοσιευμένο κείμενο δεν ήταν παρά μια παρωδία επιστημονικής εργασίας, γεμάτη από σοριστίες, παραλογισμούς ή και συρραφή ανακριβών ερμηνειών στοιχείων, που σκοπό είχε να ελέγξει την κριτική εγρήγορηση του *Social Text*. Το γεγονός είναι πως οι εκδότες του πρωτοποριακού περιοδικού έσπευσαν να δημοσιεύσουν το δοκίμιό του, θεωρώντας ότι συμβάλλει στην προαγωγή των στόχων του.

Ακολούθησαν έντονοι διαμαρτυρίες των υπεύθυνων του *Social Text*, άρθρα και επιστολές σε εφημερίδες και περιοδικά ευρείας κυκλοφορίας (*New York Times*, *Times Literary Supplement*, *New York Review of Books*), παρεμβάσεις διασήμων επιστημόνων (*Steven Weinberg*) και η έντονη συζήτηση της «υπόθεσης Sokal» συνεχίζεται μέχρι σήμερα, ενώ έχουν οργανωθεί και σχετικές συνανήσεις σε πανεπιστημιακά και εξωπανεπιστημιακά

fora. Από τη μια πλευρά, αρκετοί, κυρίως όσοι βλέπουν με συμπάθεια το γενικό φιλοσοφικό προσανατολισμό των «πολιτισμικών σπουδών», καταγγέλλουν την απάτη του Sokal, τον εγκαλούν για ανεντιμότητα και διαβλέπουν στην ενέργειά του την υπεροψία του επιστημονισμού που απειλεί το νέο απελευθερωτικό πνεύμα το οποίο ισχυρίζονται ότι εκπροσωπούν. Από την άλλη, πολλοί επιστήμονες και φιλόσοφοι, κυρίως από την αναλυτική παράδοση, επαινούν τον Sokal για την χρήσιμη φάρσα του, επειδή κατά τη γνώμη τους ξεσκεπάσε την προχειρότητα και την ιδεολογική ελαφρότητα των εκφραστών του σύγχρονου σχετικιστικού ή και μηδενιστικού μεταμοντερνισμού, που κάθε άλλο παρά προοδευτικός και απελευθερωτικός μπορεί να θεωρηθεί.

ΥΠΟΘΕΣΗ SOKAL: ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΥΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΜΠΑΛΤΑ

ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ επιτυχημένης εξαπάτησης κατά τεκμήριο σοβαρών και έγκυρων περιοδικών (ή ακόμη και άλλων επιστημονικών ή ακαδημαϊκών φορέων) έχουν υπάρξει, δόξα τω θεώ, ουκ ολίγες στην πρόσφατη ιστορία μας. Τα δε συναφή κίνητρα διέθεταν όλη την ποθούμενη ποικιλία. Από την έμπρακτη καταγγελία μιας απαράδεκτης σοβαροφάνειας μέχρι την ιδιοτελέστατη επιζήτηση υψηλών κερδών της μιας ή της άλλης κατηγορίας. Η «υπόθεση Σόκαλ», λοιπόν, δεν υπήρξε η πρώτη του είδους της ούτε μάλλον θα είναι η τελευταία. Ήταν δε απολύτως εύλογο να περιμένουμε πως θα επαναλαμβανόταν και με αυτήν την αφορμή η πάντοτε χρήσιμη συζήτηση των γενικών ζητημάτων που θίγει μια τέτοια εξαπάτηση: τι σημαίνει σήμερα επιστημονική δημοσίευση και τι επιστημονική εγκυρότητα, ποια είναι τα σχετικά κριτήρια και πώς εξασφαλίζονται, αν είναι ή όχι θεμιτή η πράξη του Σόκαλ και ούτω καθεξής. Όπως ήταν εύλογο και να περιμένουμε πως η εξειδίκευση αυτών των ζητημάτων στον ιδιαίτερο επιστημονικό-ακαδημαϊκό χώρο όπου έγινε η εξαπάτηση θα επιστράτευε το δέον πάθος των θιγόμενων όσο και των θιγόντων. Ωστόσο η «υπόθεση Σόκαλ» δεν σεβάστηκε